

עלי ובניו - תפיסת מקדש מעוותת

הרב ישראל רוזן

ראשי פרקים:

- א. חורבן שילה
- ב. תקופת השופטים - שקיעה בפרטיות
- ג. תוצאת ההפרטה - 'היעלמות' המקדש
- ד. תפיסת מקדש מעוותת
  1. עלי באחוזת מקדשו
  2. שופט 'מיושב' למדי
  3. שיא הפורענות - מפלת ארון ברית ה'
- ה. חטאי בני עלי
  1. בין אדם למקום או בין אדם לחברו?
  2. חטא מלקוח הקרבנות
  3. חטא "הנשים הצובאות"
- ו. הדחה מן הכהונה
  - ז. סיכום

חורבן שילה

פרשת עלי ובניו נשמעת באוזנינו חמורה ומעוותת ביותר. האווירה האופפת את שני הפרקים הראשונים בספר שמואל, היא של חטאים מחפירים בצל הקודש: שחיתות מוסרית של בני הכהן הגדול - "ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון בניו לכל ישראל, ואת אשר ישכבן את הנשים הצבאות פתח אהל מועד" (שמו"א ב, כב), וכמובן חטא חטיפת הקרבנות שפרטי עניינו ידונו להלן. כמו כן, מוצאים אנו שיתוף פעולה פסיבי מצד הכהן הגדול, שהוא גם השופט אשר יהיה בימים ההם: "בעון אשר ידע כי מקללים להם בניו ולא כחה במ" (שם ג, יג) - כל אשר היה לו לומר להם, בשפה רפה ביותר, הוא: "אל בני כי לוא טובה השמעה" (שם ב, כד) ותו לא.

הפרשה כל כך עגומה ואפופת חטא עד שנחרץ גורלו של משכן שילה **לחורבן!** (אמנם חורבן שילה לא הותיר רישום מר לדורות, לא צום ולא אבל, שכן לא לווה בגלות ולא נחרב בידי ממלכת זרים כבתי המקדש הראשון והשני.) פרשת עלי ובניו מסתיימת במפלת העם ובשביית הארון ע"י פלשתים, ושוב לא חזר הארון לשילה אלא לבית שמש¹, ואף משם המשיך נדוד לקריית יערים, "וירבו הימים והיו עשרים שנה" (שם ז, ב), עד לעלותו ירושלימה בימי דוד.

חז"ל משתמשים במפורש בצמד המלים "חורבן שילה":

א"ר יוחנן בן תורתא: מפני מה **חרבה שילה**? מפני שהיו בה שני דברים: גלוי עריות וביזיון קדשים. (יומא ט, א)

תנא, כשמת עלי הכהן **חרבה שילה** ובאו לנוב. (זבחים ק"ח, ב)

הד לחורבן שילה עקב התנהגות מחפירה, שומעים אנו בזעקתו של ירמיה, נביא החורבן:

אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר: היכל ה' היכל ה' המה... הגנב רצח ונאף והשבע לשקר וקטר לבעל והלך אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם. ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו... המערת פְרָצִים היא הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם... כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר שכנתי שמי שם בראשונה, וראו את אשר עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל.

(ירמיה ז, ד-יב)

ירמיהו הנביא מעלה, על סף חורבן בית ראשון, את זכר חורבן שילה שהפכה ל"מערת פריצים". תיאור זה הולם את פרשת עלי ובניו אשר חורבן שילה אירע בימיהם: "עלי פרנס את ישראל ארבעים שנה. ויום שמת בו עלי **ויטש משכן שילו** אהל שכן באדם' (תהלים עח, ס)" (סדר עולם רבה יג).

בשורות הבאות נראה כי אין הדברים כפשוטם, אין מדובר בפושעים וב'מאפיה משפחתית', חלילה. גם הפסוקים החמורים, המתארים את חטיפת הקרבנות ("ביזיון קדשים") ושכיבת הנשים ("גלוי עריות"), אינם כפשוטם ויצוקה בהם תפיסת עולם מוטעית של עלי ובניו.

תקופת השופטים - שקיעה בפרטיות

תקופת השופטים כולה מאופיינת באווירת התנחלות והשתקעות יתרה איש בנחלתו. לאחר ארבעים שנות נדודי מדבר, עיני העם נשואות רק לחיי שקט אינדיבידואליים, "איש תחת גפנו ותחת תאנתו" (מלכ"א ה, ה).

נוכל להצביע על מדרש חכמים המדגיש כי ממש על סף התקופה, בנקודת הזמן של מות יהושע וקבורתו, חלה התפרקות זו, בבחינת "איש לאהליך ישראל":

אמר רבי יהודה אמר רב: כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו. שניאמר: 'יקברו אותו (=את יהושע) בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש', מלמד שרגש עליהן הר להרגן (רש"י: **שלא הספידו כראוי**). (שבת קה, ב)

אמר רבי ברכיה: חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו געש. ומהו הר געש? ע"י שנתגעשו ישראל מעשות גמילות חסד ליהושע. באותה שעה נחלקה א"י והיתה חלוקה חביבה עליהם יותר מדאי והיו ישראל עוסקין במלאכתן, זה עוסק בשדהו זה עוסק בכרמו, זה עוסק בזיתיו וזה עוסק בפיצמו (=בגנין), ובקש הקב"ה להרעיש את העולם כולו על יושביו, כמאן דאמר: 'ותגעש ותרעש הארץ' (תהילים יח).

(פתיחתא רות רבה ב)

השתקעות במלאכת שדה וכרם דבקה גם במנהיגי העם ושופטיו:

ושמא תאמר: אותן שבעים אלף שנהרגו בגבעת בנימין מפני מה נהרגו? לפי שהיה להם לסנהדרי גדולה... לילך ולקשור חבלים של ברזל במתניהם, ולהגביה בגדיהם למעלה מארְכְבוֹתיהן, ויחזרו בכל עירות ישראל... וילמדו את ישראל דרך ארץ... והם לא עשו כן, אלא כשנכנסו לארצם כל אחד ואחד מהם נכנס לכרמו וליינו ולשדהו ואומרים שלום עליך נפשי.

(תנא דבי אליהו פ"א)

הפסוק המופיע ביחס לדבורה הנביאה: "והיא יושבת תחת תמר... ויעלו אליה בני ישראל למשפט" (שופטים ד, ה), מאפיין במידה רבה את הנורמה ששלטה בתקופת השופטים כולה - הרוצה את השופט יבוא אליו! גם על גדעון-ירובעל, בתום מלחמותיו נאמר: "וילך ירְבֵעֵל בן יואש וישב בביתו" (שופטים ח, ט), למרות ששיפוטו נמשך עוד

זמן רב: "ותשקט הארץ ארבעים שנה" (שופטים ח, כח). שופטים נוספים מופיעים לפנינו ישובים מדי, מכונסים באחוזתם, דואגים לצרכי עצמם, לגפנם ולתאנתם².

כך היה מהלך הדברים מראשיתה של תקופת השופטים עד לנקודת סיומה, עד לשופט האחרון הממנה את בניו אחריו. וכי דברים מתפרשים כפשוטם?!

ויהי כאשר זקן שמואל וישם את בניו שופטים לישראל... ולא הלכו בניו בדרכו ויטו אחרי הבצע, ויקחו שחד, ויטו משפט.

(שמו"א ח, א-ג)

כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה, שנאמר 'ויהי כאשר זקן שמואל... ולא הלכו בניו בדרכיו' - בדרכיו הוא דלא הלכו מיחטא נמי לא חטאו. אלא מה אני מקיים 'ויטו אחרי הבצע'? שלא עשו כמעשה אביהם, שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם, שנאמר 'והלך מדי שנה בשנה וסבב', והם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהן ולסופריהן. (שבת נו, א)

מברכתא (=שיירה) של סוחרין היתה עוברת בבאר שבע, והיו (=בני שמואל שמונו לשופטים לעת זקנתו) מניחין צרכי ציבור ועוסקין בצרכי עצמן, ומכוח אותו מעשה מעלה עליהם הכתוב כאילו לקחו שוחד.

(בראשית רבה פה, יב)

הווי אומר, האשמה זו תלוייה בצוואר העם ומנהיגיו כאחד, וכידוע, פני הדור משתקפים בקברניטיו. תוצאותיו של מצב זה הן התרחקות מכל מוקד לאומי, בריחה מן הכלל אל הפרט ומאתגרים לאומיים, ומאידיך, חתירה ל'קריירה' ולחומרנות אישית ושבטית.

תוצאת ההפרטה - 'היעלמות' המקדש

שקיעה בפרטיות זו מתבטאת בנטישת המקדש המייצג את הנקודה המרכזית של העם, את הריכוזיות של העלייה לרגל ואת מעיין הקדושה והמלכות. המשכן, אשר כל נדודי המדבר וכיבושי הארץ סובבים על צירו, אשר הונח ע"י יהושע בשילה: "ויקהלו כל עדת

2. לדידי, הפסוקים הבאים משקפים הלך רוח זה גם בחצרות השופטים עצמם: "ויהי לו שלשים בנים רכבים על שלשים עגרים ושלשים עגרים להם, להם יקראו חות יאיר עד היום הזה" (שופטים י, ד); "וישפט... אבצן מבית לחם (=למסורת חז"ל הוא בועז ממגילת רות, וגם שם עיסוקו המרכזי - הגורן) ויהי לו שלשים בנים ושלשים בנות שלח החוצה ושלשים בנות הביא לבניו מן החוץ" (שם יב, ט) - גם בפסוק זה שומעים הד לחמולות שבטיות' השוכנות באחוזות השופט ובטירותיו.

בני ישראל שְׁלָה, וישכינו שם את אהל מועד, והארץ נכבשה לפניהם" (יהושע יח, א), 'נעלם' לחלוטין בכל תקופת השופטים³. בכל תקופה זו אין עם, אלא שבטים שבטים ובתי אב נוחלי אחוזה. ממילא, אין נקודה ריכוזית אשר העם נע סביבה.

על פי מסורת חז"ל, כל אותה התקופה לא עלו לרגל ודרכי שילה נדמו - עד לפתיחת ספר שמואל⁴. בעלות המסך לספר זה אנו "נופלים" לתפאורה נשכחת ובלתי-נודעת - תמונת המקדש:

ועלה האיש ההוא (=אלקנה אבי שמואל) מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבח לה' צבאות בשלה, ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה'.
(שמו"א א, ג)

השיבה אל המקדש לא היתה בן-לילה ע"י רוח ממרום, אלא היא מפעלו האישי של אלקנה:

שהיה מדריך את ישראל ומעלה אותם בירושלים בכל שנה ושנה בדרך אחרת, לך הכתוב מקלסו⁵ 'ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה'.
(קהלת רבה סוף פ"ה)

ובכן, חזרנו אל המקדש-משכן, ומה נגלה לעינינו כאשר פוסעים אל תוכו? פוגשים אנו את השופט, והוא גם הכהן הגדול, כשהוא "יושב על הכסא על מזוזת היכל ה'" (שמו"א א, ט).

3. למעט פעם אחת: ההלך המגיע לגבעה עם פילגשו משיב לאיש הזקן, ששאלו לפני שאספו לביתו: "אנה תלך ומאין תבוא?", והתשובה: "מבית לחם יהודה עד ירכתי הר אפרים משם אנכי... ואת בית ה' אני הלך" (שופטים יט, יז-יח). אכן, דומה כי היה זה תירוץ בלבד ע"מ לזכות באהדה, שהרי הלך לביתו ולא לבית ה'.

בהמשך אירועי פילגש בגבעה נקראו כל ישראל לשילה, לחטיפת בנות בנימין, ומפיצי הכרוז טרחו לפרט ולהציב ציוני דרך היכן היא שילה: "ויאמרו הנה חג ה' בשלו מימים ימימה, אשר מצפונה לבית אל, מזרחה השמש למסלה העלה מבית אל שכמה, ומנגב ללבונה" (שם כא, יט). ללמדך כי דרכי שילה אבלות מבלי באי מועד...

4. זו סיבה אפשרית לפתיחת 'דף חדש' בתנ"ך, ולמעבר מספר שופטים לשמואל. הרי עדיין תקופת השופטים בעיצומה, ומה פשר הספר החדש? לפי דרכנו ניתן לומר כי חל מהפך בעם: מן הקצוות אל הריכוז, מן הנחלה אל המקדש.

5. קילוסו מתבטא במלים "האיש ההוא", לשון גדולה וכבוד. חז"ל אף דימו את מפעלו ה'בראשיתי' לאברהם אבינו, שאף הוא נקרא "איש" (אגדת בראשית ג, א).

תפיסת מקדש מעוותת

עלי באחוזת מקדשו

טענתי העיקרית במאמר זה היא כי כפי שאירע לכלל השופטים, אשר היו נטועים בנחלתם ו"מניחין צרכי ציבור ועוסקין בצרכי עצמן" (בראשית רבה פה, יב), כך בדיוק אירע לעלי ובניו השבויים בתפיסה כי המקדש הוא אחוזתם הבלעדית. גם הם, כמנהג הדור ומנהיגיו, שקעו בנחלתם - חצרות בית ה', שהרי "אשי ה' ונחלתו יאכלון" (דברים יח, א).

תפיסת עולם כזו, לפיה היכל הקודש הוא נחלת כהני הדת, אחוזת כהני הפולחן, זו הכוונה בתפיסת מקדש מעוותת, השאובה מדתות תפלות ואמונות נכר. לפי תפיסה זו, קיימת אצולת-קודש אשר המקדש 'שייך' להם, נחלתם הפרטית.

עלי ובניו שווים בתפיסה זו, אלא שאצל עלי היא פסיבית, בעוד בניו מתרגמים אותה לאקטיביות, עד כדי אלימות ו'לקיחה בזרוע', כפי שנראה בהמשך.

שופט 'מיושב' למדי

ביטוי חיצוני להשתקעותו של המעמד הכוהני בנחלת הקודש, הינו צורת הופעתו של עלי הכהן על במת הסיפור המקראי. עלי נגלה לעינינו כיושב נצחי, כשקוע בכורסתו מתחילת הופעתו ועד... רגע מותו.

כבר הזכרנו את כלל השופטים הישובים ונטועים באחוזותיהם, ובמסגרת זו משתלב עלי המתואר ב'תצורה' זו בלבד: "ישב על הכסא על מזוזת היכל ה' " (שמו"א א, ט), משל היה שומר הסף או שומר החותם. לא מפתיע איפוא, כי בדיוק בתפאורה זו הוא מסיים את חייו, כביכול כל ימיו ישב נטוע בנקודה אחת:

ויבוא (=מבשר המפלה) והנה עלי ישב על הכסא יד דרך מצפה כי היה לבו חרד על ארון האלהים... ויען המבשר ויאמר נס ישראל לפני פלשתים, וגם מגפה גדולה היתה בעם, וגם שני בניך מתו, חפני ופינחס, וארון האלהים נלקחה. ויהי כהזכירו את ארון האלהים ויפל מעל הכסא אחרנית בעד יד השער, ותשבר מפרקתו וימת, כי זקן האיש וכבד. והוא שפט את ישראל ארבעים שנה.
(שם ד, יג-יח)

נראה שכיסא זה בא ללמדנו אודות פאסיביותו של עלי כלפי בניו, כלפי חנה הזוכה תחילה לגערתו וכלפי כל קהל עדת ישראל. התנ"ך מציג את עלי כיושב בלב 'אחוזתו' ואליה נתונים כל מעייניו.

שיא הפורענות - מפלת ארון ברית ה'

סימוכים לדברים אלו נמצא בהמשכם של הכתובים. יושם לב: מהי הבשורה המרה ביותר, ה'מפילה אותו מן הכיסא'? מפלת העם? מות בניו? לא! הפסוק מדגיש בציניות רבה: "נס ישראל לפני פלשתים, וגם מגפה גדולה היתה בעם, וגם שני בניך מתו, חפני ופינחס, וארון האלהים נלקחה. ויהי כהזכירו את ארון האלהים ויפל מעל הכסא אחרנית". האסון המר ביותר הוא נפילת פאר כלי קודש, נזר חפצי הפולחן, ביד הפלשתים, והוא חמור יותר ממות כל בני המשפחה! שכיית החמדה נלקחה, פנה הודה של אחוזת המקדש וכלו כל הקיצין. המפקפק בדברים אלו מופנה אל הפסוקים הבאים, אשר זועקים בתפיסה המעוותת הגלומה בהם:

וכלתו אשת פינחס הרה לָלֶת. ותשמע את השמועה אל הלקח ארון האלהים ומת חמיה ואישה, ותכרע ותלד, כי נהפכו עליה צָרְיָה. וכעת מותה, ותדברנה הנצבות עליה, אל תיראי כי בן ילדת! ולא ענתה ולא שתה לבה. ותקרא לנער אי כבוד, לאמר גלה כבוד מישראל אל הלקח ארון האלהים ואל חמיה ואישה. ותאמר, גלה כבוד מישראל כי נלקח ארון האלהים.

(שם ד, יט-כב)

כל המעיין ישתומם, "הלקח ארון האלקים" חמור בעיניה ממות בעלה וחמיה! השם הניתן על ידה לבן הילוד "כעת מותה" הוא "אי-כבוד", על שם הכבוד האבוד, שהוא היקר מכל. ומהו? "כי נלקח ארון האלקים". לפנינו, איפוא, תפיסת מקדש פסולה בתכלית - וזו מורשת בית עלי, בניו וכלותיו.

מבלי משים נזכרים אנו בתיאור הגמרא במסכת יומא:

מעשה בשני כהנים שהיו שניהן שוין ורצין ועולין בכבש. קדם אחד מהן לתוך ארבע אמות של חבירו נטל סכין ותקע לו בלבו... בא אביו של תינוק ומצאו כשהוא מפרפר, אמר הרי הוא כפרתכם ועדיין בני מפרפר, ולא נטמאה סכין! ללמדך שקשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכות דמים.

(יומא כג, א)

דבקות יתר זו ב'עצים ואבנים' היא זעקת כל הנביאים כלפי הבוטחים בכוחו המאגי של הפולחן הקדוש. כבר צוטטו דברי ירמיהו המנבא את חורבן הבית בדומה לחורבן שילה, בשל אמונות הכוזב: "...דברי השקר לאמר: היכל ה' היכל ה' המה... כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר שכנתי שמי שם בראשונה, וראו את אשר עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל".

חטאי בני עלי

בין אדם למקום או בין אדם לחברו?

התנ"ך מתאר במלים קשות ביותר את חטאיהם בצל הקודש ובחסות המקדש של בני עלי:

ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה'. ומשפט הכהנים את העם כל איש זִבַּח זִבַּח, ובא נער הכהן כבשל הבשר, והמזלג שלש השנים בידו. והכה בכיור או בדוד או בקלחת או בפרור, כל אשר יעלה המזלג יקח הכהן בו.

ככה יעשו לכל ישראל הבאים שם בשלה. גם בטרם יקטרוך את החלב ובא נער הכהן ואמר לאיש הזבח תנה בשר לצלות לכהן, ולא יקח ממך בשר מבשל כי אם חי.

ויאמר אליו האיש, קטר יקטירון כיום החלב וקח לך כאשר תאווה נפשך. ואמר לו כי עתה תתן ואם לא - לקחתי בחזקה.

ותהי חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה' כי נאצו האנשים את מנחת ה'...

ועלי זקן מאד, ושמע את כל אשר יעשו בניו לכל ישראל, ואת אשר ישכֵּבן את הנשים הצבאות פתח אהל מועד.

(שמו"א ב, יב-כב)

הפסוק האחרון הוא המתמיה ביותר, ועצם חומרתו הוא ה'מפתח' לעניין כילו. כהנים האוונסים בחסות המקדש הרי זה פשע מחריד הזועק לשמיים, ואין לו סליחה וכפרה עולמית. כיצד נוכל להכיל את תגובתו הרפה של עלי, אבי השבט והשופט העליון (שם כד):

אל בני, כי לוא טובה השמעה אשר אנכי שמע מעבדים עם ה'.

זהו! ותו לא?! בפסוק שלאחריו הוא מגנה אותם כחוטאים בין אדם למקום בלבד, ולא בין אדם לחברו: "אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים, ואם לה' יחטא איש - מי יתפלל לו?" (שם ב, כה). וכלום יעלה על הדעת שחטא הנשים הצבאות פתח אהל מועד מתמקד בין אדם למקום בלבד? הכהן המושחת ביותר - לא יעלה טיעון כזה על דל שפתיו! בע"ה, נבאר את העניין.

כאמור, עוצמת החומרה שלא תיתכן היא נקודת המוצא לכל הפרשה, וממנה נלמד בהכרח שאין הדברים כפשוטם. התיאור המקראי הוא בבחינת "מעלה עליהם הכתוב

כאילו חטאו כך", ומחטא העריות נלמד גזירה שווה לחטא חטיפת הקרבנות: מה כאן הדברים ב'כאילו' - אף שם ב'כאילו', וכפי שיבואר.

ניתן לתת פשר על פי אגדת חז"ל הנראית ממבט ראשון כמתמיהה במקצת:

כל האומר בני עלי חטאו - אינו אלא טועה, שנא' 'ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה' ... אלא מה אני מקיים 'אשר ישכבון את הנשים'? מתוך ששהו את קיניהן שלא הלכו אצל בעליהן מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבום... (שבת נה, ב)

הוי אומר, חטאיהם מתרכזים אך ורק סביב הקרבנות, נחלת הכהונה. גם עניין "הנשים הצובאות" מקושר לקרבנות. אך עדיין הנושא זוקק להסבר - מה עניין השחיית קיני הקרבנות לכאן? מדוע השהו דווקא את היולדות?

חטא מלקוח הקרבנות

קריאה שטחית בתנ"ך מותירה את הרושם של כנופיית חמסנים, חוטפי בשר לא להם, זוללים וסובאים. עיון מעמיק יותר יסב את הדגש כלפי הדרך יותר מאשר אודות המהות. לא בגזלנים עסקינן (כדקדוק חז"ל לעיל על פי כנוייהם: "ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה'"), אלא ישנה טעות מרה בתפיסת הכהונה. לדידם מתנות הכהונה שייכות לכהן, והוא יכול ליטלם בזרוע. באחת - 'מתנות' כהונה נתחלפו להם ב'מלקוח' כהונה!

יושם לב לשורש ל.ק.ח. החוזר לרוב בתיאור חטאם (שמו"א ב, יב-טז):

כל איש זבח זובח, ובא נער הכהן... כל אשר יעלה המזלג יקח הכהן בו... גם בטרם יקטרון את החלב... ולא יקח ממך בשר מבשל כי אם חיי... וקח לך כאשר תאוה נפשך, ואמר לו כי עתה תתן ואם לא - לקחתי בחזקה.

תיאור מעוות זה פותח במלים: "ומשפט הכהנים את העם..." המציינות כי לפנינו משפט, חוק וסדר. כלום חוקי סדום שנו כאן? הלעמורה דמינו? על כרחך הוי אומר, לפנינו טעות רבת, קשה וחמורה - זהו ה'סדר' לפי תפיסת עולמם המעוותת!

הפסוק האחרון שצוטט דומה להפליא לפסוקה של תורה (דברים יח, ג), המצווה על מתנות כהונה, אך בהבדל של אות אחת, משמעותית ביותר: "וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם, מאת זבחי הזבח".

במבטה של תורה משפט הכהנים הוא "מאת העם". המהלך הראוי הוא כי המתנות ניתנו לכהן "מאת", והכהן הוא בחינת "משלחן גבוה קא זכי". לדידם של בני עלי

ה'משפט' הוא "את העם"! חפני ופנחס הסבו את החוק להיות שורר על העם, כלפי העם, "את" העם.

בפסוקי התורה (שם ג-ב) המפרטים את "משפט הכהנים", שולט השורש נ.ת.ג. ולא ל.ק.ח. הנתינה היא דו-שלבית: העם נותן לקב"ה, והוא הנותן לכהן. אין כלל זיקת נותן-לוקח בין המקריב לכהן. הכהן הוא כל כולו סמוך אל שולחן גבוה ומצפה למתנתו: "ונתן לכהן הזרע, הלחיים והקבה. ראשית דגנך... נתן לו"... (שם ג-ד), "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי... לך נתתים... וזה לך תרומת מתנם... לך נתתים... כל חלב יצהר... אשר יתנו לה' לך נתתים" (במדבר יח, ח-ג). מכאן שחטא בני עלי איננו חטיפת שלל, אלא "מתנות נטלו בזרוע"⁶.

חטא "הנשים הצבאות"

אם באנו למידה זו של שימת דגש על תפיסה שגויה, העולה זדון כלפי בני עלי, נציע פשר גם לפסוק "אשר ישכבן את הנשים הצבאות פתח אהל מועד", שחז"ל פירשוהו: "מתוך ששהו קיניהן (של היולדות) שלא הלכו אצל בעליהן, מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבום".

כידוע, יולדת מביאה קן צפורים לקרבן, תורים או בני יונה. לא פר ועגל, ולא שור ומריא. פרחי-פרחחי כהונה הרואים במביאי הקרבן תשורה לכהן, יסדרו את התור לפי חלב ושומן הבהמה. עדיפות ו'קפיצה בראש' שמורה לבעלי המנחה הדשנה יותר. הזהב קודם לכסף, והכסף לנחושת. מכאן כי היולדת תידחק תמיד לקצה התור, שהרי בידה תמיד רק 'רבע עוף' עלוב...

הרי לנו פתרון נפלא לדברי חז"ל "מתוך ששהו את קיניהן", והדברים עולים ומשתרגים כפתור ופרח במסכת האמורה.

6. ביטוי זה נאמר בחז"ל על בני שמואל המואשמים בדומה לבני עלי: "ויטו אחרי הבצע ויקחו שוחד ויטו משפט" (שמ"א ח, ג), והאירו חז"ל בדומה להערתם כלפי בני עלי (שבת נו, א): "כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה... שלא עשו כמעשה אביהם... 'ויטו אחרי הבצע' - רבי מאיר אומר: חלקם שאלו בפייהם... רבי יוסי אומר: מתנות נטלו בזרוע".

הדחה מן הכהונה

טענתנו היא, כי חטאי עלי ובניו (הוא בפסיביות והם באקטיביות) טובבים סביב תפיסת מקדש מוטעית, כנסייתית. תפיסה הבוקעת גם מתוכחת "איש אלהים אל עלי"⁷ ומעונשם:

למה תבעטו בזבחי ובמנחתי אשר צויתי מעון, ותכבד את בניך ממני להבריאכם מראשית כל מנחת ישראל לעמי. לכן... חלילה לי כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו.

הנה ימים באים וגדעתי את זרועך ואת זרוע בית אביך מהיות זקן בביתך... ולא יהיה זקן בביתך כל הימים... וכל מרבית ביתך ימותו אנשים... והיה כל הנותר בביתך יבוא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם ואמר ספחני נא אל אחת הכהנות לאכל פת לחם.

(שמ"א ב, כט-לו)

בפי המלאך-השליח אין שום מילה על חטא "הנשים הצובאות", לא תוכחה ולא עונש, הכיצד? אלא ודאי שאין הדברים כפשוטם, נוגעים בתחום העריות, אלא הכל סובב סביב חטאי הקרבנות. גם בשטח זה תוכחת איש האלקים איננה על גזל וחמס. הדגש בתוכחה הוא על ביזוי קודשים: "למה תבעטו?", "ובזי יקלו", ומכאן סמך לדברינו כי "חלקם נטלו בזרוע". הנטילה 'בזרוע' נרמזת גם בעונש, מידה כנגד מידה: "וגדעתי את זרועך ואת זרוע בית אביך".

העונש משקף את החטא, ושני חלקים לו: א. הדחה מן הכהונה. ב. "ולא יהיה זקן בביתך". החלק הראשון הינו תשובת המשקל - מעין החטא, תפיסת הכהונה המוטעית גורמת לסילוקם הימנה. אך מאידך, עניין "ולא יהיה זקן" זקוק להסבר, כדלקמן.

התפיסה המעוותת של כהונת עלי ובניו מדגישה את הכבוד⁸, את אצולת המקדש. הכבוד האבוד הוא מקור ההשראה לשם "אי כבוד" לאמר "גלה כבוד מישראל", וכבר ציינו לעיל את העיוות הנוראי (של עלי ושל כלתו) ביחס הטראומטי כלפי שביית הארון המכובד, אל מול השלמה יחסית עם מפלת העם ומות חפני ופנחס.

הפסוק מצווח כנגדם: "ותכבד את בניך ממני... כי מכבדי אכבד ובזי יקלו". ציר ההתייחסות הוא הכבוד, והעונש הרלבנטי: אי-כבוד. זיקנה אומרת כבוד: זקן - זה קנה

7. (שמ"א ב, כז). למסורת חז"ל הוא אלקנה אבי שמואל, הקרוי "האיש ההוא" (שם א, ג), "האיש אלקנה" (שם כא) ועוד.

8. "כבוד חכמים ינחלו' - זה עלי" (תנחומא צו, י).

חכמה, מאציל מכובדות. פטריארכייה כנסייתית נודפת כבוד, ולפיכך גלה כבוד⁹ מעלי וממשפחתו: "וכל מרבית ביתך ימותו אנשים".

רבי חנינא ורבי הושעיא הוה קא משתקיד רבי יוחנן למיסמכינהו (=השתדל סמכם, סמיכת זקנים). לא הוה מיסתייעא מילתא, הוה קא מצטער טובא (=לא נסתייע הדבר, והיה מצטער הרבה). אמרו לו: לא נצטער מר, דאנן מדבית עלי קאתינן (=אל תצטער כי מוצאנו מבית עלי) דאמר רב שמואל בר נחמני א"ר יונתן: מניין שאין נסמכין לבית עלי, שנא': 'לא יהיה זקן בביתך כל הימים'. (סנהדרין יד, א)

ואין זקן אלא בסמיכה כפי העולה מהמשך הגמרא.

סיכום

פתחנו בקביעה כי לפנינו פרשת 'חורבן שילה'. הצבענו על סיבת הסיבות: עיוות בתפיסת המקדש, קיבועו כנחלת הכהנים וכאחוזתם הפרטית "חלף עבודתם".

עלי ובניו תמימי תפיסה, אלא שחפני ופנחס מתרגמים אותה למעשה בנטילת חלקם בזרוע ולדחיית "נשים הצובאות" לסוף התור עקב דלות קרבנן.

חטאי עלי ובניו עיקרם בין אדם למקום, בהבנת הכהונה כאצולה של כבוד. עונשם, איפוא, הוא הדחה מן הכהונה ודחייה מכבוד הזיקנה.

תפיסת התורה היא כי הכהונה אינה אלא שירות, "לעמוד ולשרת", ולא לכבוד עצמו וכבוד בית אבא. שמואל הנער הלוי הוא המייצג את התפיסה הנכונה, את היותו קודש לשירות העם, וזו פרשה בפני עצמה ועוד חזון למועד.

9. שמא גם התיאור המקראי על מות עלי בנפילת הכיסא "כי זקן האיש וכבד" (שמו"א ד, יח) מרמז על כבוד הזקנה.